

Heerlijk vlinderen in Suriname

Ga je de kapelka met mij dansen?

Tekst: René Marcelis Na Suriname vaak voor andere liefhebberijen en bezigheden te hebben bezocht, zonder netje of macrolens, trok ik in maart van dit jaar, samen met Kees Verbeek, juist speciaal voor de vlinders naar Switi Sranan. Heerlijk Suriname, zoals Surinamers hun land liefdevol aanduiden. Wij genoten overzees vooral van de vlinders.

Als je een beetje boft, kom je in het Surinaamse 'bos', zoals de mensen daar hun jungle noemen, de politie tegen. Enkele tientallen meters bij je vandaan hoor je de powisi, de zwarte hokko, lang uithalen. Een soortement van grote kip, die zich nauwelijks laat zien maar zich terdege laat horen. Een luide en vaak herhaalde sirene gaat door het oerwoud. En dan flakkert ook nog, als een heus zwaailicht, een helblauwe, de zon weerspiegelende *Morpho* tussen de bomen, soms een heel stuk van het smalle bospaadje volgend. Misschien

willen vogel en vlinder samen ons iets belangrijks duidelijk maken: "Alle mensen opgelet, hier is de natuur de baas." Het is hier inderdaad oppassen geblazen. In het woud raak je in een mum van tijd verdwaald, tal van beestjes hebben het op je onbeschermdde Hollandse vel voorzien en ze infecteren je - als je pech hebt - met knokkelkoorts of iets anders. Vampiers komen hier in het echt voor, en waarom houdt onze Indiaanse gids opeens stil, vlak voor een liaan? Omdat hij in deze plantenstengel een gevaarlijke liaanslang heeft herkend. Het herinnert ons ter plekke aan het verhaal van een Surinaamse natuuronderzoeker die enkele jaren geleden tijdens het fotograferen van een vlinder werd gebeten door een soort adder en die beet met de dood moest bekopen. Later blijkt deze geschiedenis overigens onjuist. Het verhaal dat enkele soorten zwaar behaarde rupsen dermate giftig zijn dat aanraking levensgevaarlijk is, nemen we vooralsnog wel aan als waar.

Ongerept

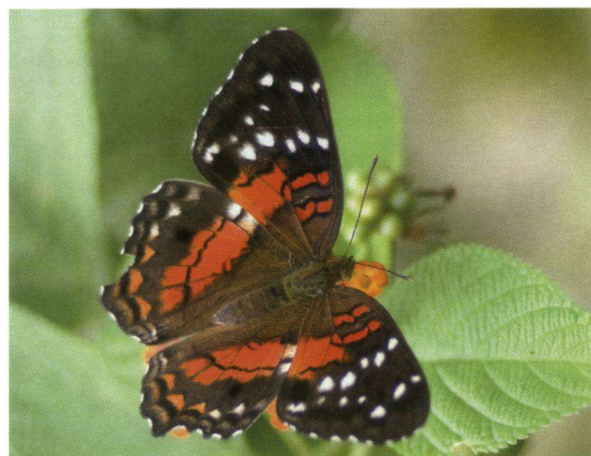
Het bos, en eigenlijk heel Suriname, heeft de vlinderliefhebber gelukkig vooral heel veel aangenaams te bieden. Volgens een globale schatting vliegen in Suriname, met een oppervlakte van vier à vijf keer die van Nederland, zo'n 1450 dagvlindersoorten (Beckles & Gernaat, 2007). Het kunnen er aanzienlijk meer, of minder zijn. Ter vergelijking: dagvlindergidsen voor heel Europa en Noordwest-

Afrika reppen voor dit veel grotere gebied over in totaal 'slechts' rond de 450 soorten. Suriname is grotendeels bedekt met tropisch regenwoud. Ondanks de legale dan wel illegale hout- en goudwinning is het regenwoud vergeleken met dat in andere landen tamelijk ongerept. De biodiversiteit is er groot: veel soorten in doorgaans lage dichtheden. Het kan niet anders of er vliegen in Suriname nog de nodige voor de wetenschap nieuwe soorten rond.

Hierna volgt een willekeurige, heel beperkte greep uit de vele tientallen soorten dagvlinders die wij op onze reis tegenkwamen. Veel soorten noteerden we tijdens een verblijf van meer dan een week in het dorpje Gunsi, ten zuiden van het Brokopondo-stuwmeer.

Jip en Janneke

Twee niet te missen, want heel gewone en jaarrond vliegende vlindersoorten in Suriname zijn *Anartia jatrophae* en *Anartia amathea*. Voor deze Nymphalidae hoeft men

Jip: *a. amathea* ...

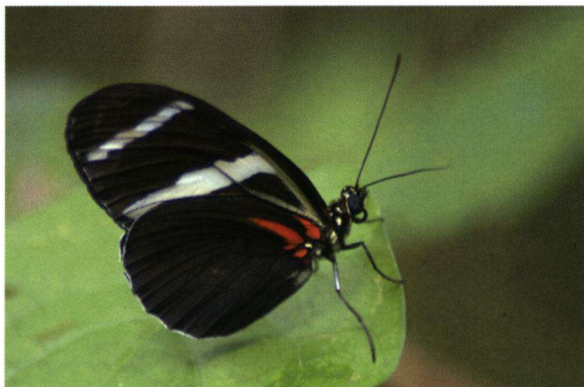
... en Janneke: *Anartia j. jatrophae*.

niet het oerwoud in: beide soorten lijken eerder de voorkeur te geven aan meer open (cultuur) landschappen en de savannegebieden. Het zijn ook in de stad de meest voorkomende vlindersoorten. En waar de ene soort is, zie je - net als bij de onafscheidelijke Jip en Janneke - meestal ook de andere soort vliegen. Het is niet onwaarschijnlijk dat de rode kleur van de tweede soort een beschermende functie heeft. Vogels die geleerd hebben de giftige dagvlinder *Heliconius erato* met rust te laten, hebben daarna ook geen interesse meer in *A. amathea* (Gernaat, 2007).

Cyanide

Suriname telt ca. dertig soorten passiebloemvlinders, Heliconiinae, waaronder de op de foto afgebeelde *Heliconius antiochus*. Deze groep vlinders gold vroeger als zelfstandige familie; tegenwoordig beschouwt men ze als onderfamilie van de Nymphalidae. Een natuurlijke cyanideverbinding beschermt bladeren van passiebloemplanten tegen veel bladeten insecten, maar *Heliconius*-rupsen zijn immuun voor dit afweersysteem. Volwassen passiebloemvlinders produceren zelf allerhande cyanideverbindingen, waardoor vogels snel afleren deze dieren te bejagen. Veel niet-giftige vlinders imiteren dan ook het uiterlijk van de giftige *Heliconius*-soorten (mimicry van Bates). De voedselplanten beschikken over aanvullende foefjes om ook aantasting door de *Heliconius*-rupsen te vermijden. Sommige produceren kleine, op eitjes lijkende uitsteeksels. Deze moeten *Heliconius*-vrouwtjes die eitjes willen afzetten, het idee geven dat hier sprake is van 'bezet gebied'. Omdat de rupsen van veel soorten passiebloemvlinders kannibaal gedrag vertonen, mogen er dus niet teveel eitjes bij elkaar worden afgezet. Andere passiebloemsoorten produceren een suikerhoudende afscheiding, die mieren en wespen aantrekt, die zich vervolgens tegoed doen aan eitjes en rupsen.

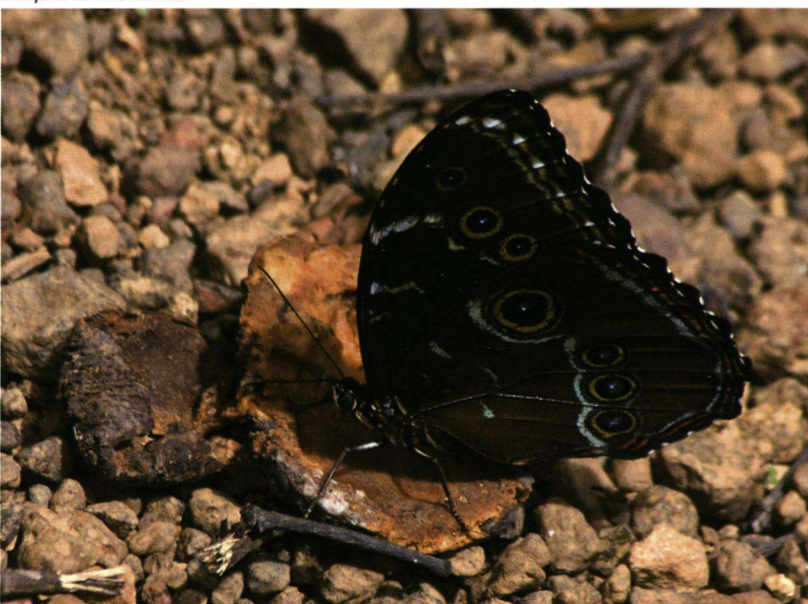
Waar bij de meeste vlindersoorten sprake is van een lange larvale fase en een veel korter leven als vlinder, is dat bij passiebloemvlinders precies omgekeerd. Het rupsenstadium is van korte duur, zo'n 10-14 dagen in tropische omstandigheden. De vlinders daarentegen kunnen uitzonderlijk lang in leven blijven, tot meer dan een half jaar. Het geheim daarvan schuilt in het vermogen van passiebloemvlinders behalve nectar ook pollen te consumeren. Daarmee beschikken ze over een voortdurende

Heliconius a. antiochus.

Morpho m. menelaus.

Morpho h. helenor.

bron van eiwit, waar vlinders zich normaal gesproken moeten redden met de in het rupsstadium opgebouwde eiwitvoorraad (Murawski, 1993).

Blauw

Van de in het begin van dit artikel genoemde Morpho's, die grote, blauw-schitterende vlinders die hoog over bomen of laag over water wieken, herbergt Suriname voor zover bekend negen soorten. Ook *Morpho*-vlinders behoren tot de Nymphalidae. De opvallendste soort is de felblauwe *Morpho rhetenor*, die we regelmatig bij boskreekjes zagen. Vaker kwamen we de 'tweelingssoorten' *Morpho helenor* en *M. achilles* tegen, te onderscheiden aan tamelijk subtiele verschillen in de tekening op de onderkant. Elke ontmoeting met een Morpho is weer een sensatie. Geen wonder dat het geliefde dieren zijn in tropische-vlindertuinen. Helaas gaat de belangstelling voor Morpho's soms te ver. Van eerdere bezoek aan Frans Guyana is mij sterk het beeld bijgebleven van toeristen-

winkeltjes vol dienbladen en onderzetters, ingelegd met mozaïeken van morphovleugels. Naast opgezette kaaimannetjes, piranha's enzovoort. Die narigheid kom je in Suriname gelukkig niet tegen.

Morpho's hebben zeker niet het patent op blauw. Er zijn allerlei andere grote en opvallend blauwe vlinders, die niet tot de Morpho's behoren, zoals veel soorten Prepona en Archaeoprepona.

Uilvlinders

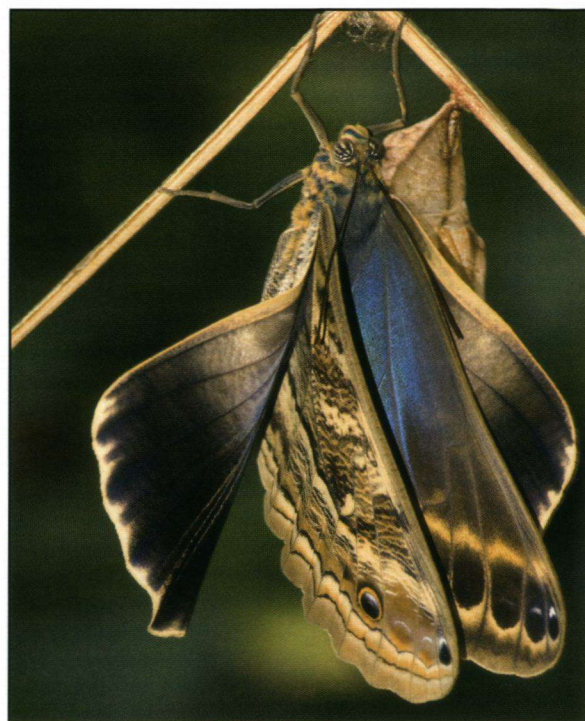
Morpho's behoren samen met de verschillende soorten uilvlinders (genus *Caligo*) tot de onderfamilie van de Morphinae. Zo opvallend als de morphovlinders zijn, zo weinig in het oog vallen de uilvlinders. Deze vliegen vooral in de schemering, en overdag hangen ze verborgen in het struikgewas aan een tak, met het karakteristieke uilenooch op de onderkant van achtervleugel. De egaalbruine bovenkant van deze trage vliegers heeft een blauwe waas. De rupsen leven op bladeren van Heliconiaceae, maar kunnen ook worden gevoed (en gekweekt) op bananenplanten.

Dikkopjes

De qua soorten veruit omvangrijkste dagvlinderfamilie in Suriname is die van de Hesperidae, de enige familie binnen de superfamilie van de dikkopjes (Hesperioidea). Volgens een schatting van De Jong, die in 1983 in een overzichtsartikel veel geheel nieuwe soorten beschreef (de Jong, 1983), belooft het aantal soorten dikkopjes in Suriname ca. 600. De teller van het aantal feitelijk vastgestelde soorten dikkopjes in Suriname staat pas op 426. Een daarvan is de markante *Pyrrophyge amyclas*. De plek waar deze soort zagen, was in Wageningen.

Fotograferende advocaat

De aandacht voor Surinaamse vlinders begon in 1705 veelbelovend met de publicatie van de beroemde 'Metamorphosis' van Maria Sibylla Merian. Helaas bleek dat boek niet de start van een continue belangstelling voor de schubvleugeligen in de (post)kolonie. Kortere periodes, waarin een enkeling intensief met de vlinders bezig was, en dan vooral met de dagvlinders,

Uilvlinder Calligo i. illiones ontpopt zich.

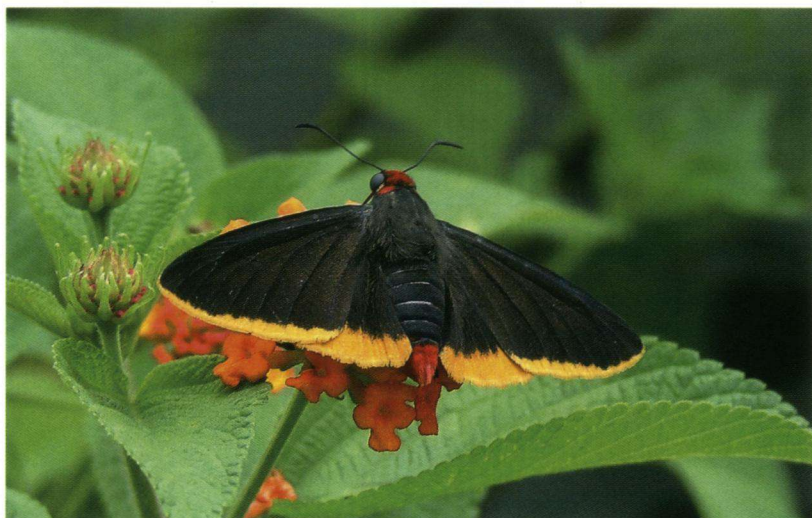
werden afgewisseld door lange periodes van radiostilte. Recentelijk lijkt hierin verandering te zijn gekomen. Vrijwel daags na onze aankomst in Suriname praten we op een terras vlakbij de Palmentuin in Paramaribo urenlang met een aanstekelijk enthousiaste Borgesius Beckles. De combinatie van advocaat en toegewijd dagvlinderfotograaf maakt hem tot een bijzondere pleitbezorger voor de vlinderstudie in Suriname. Beckles is voorzitter van de onlangs door hem en enkele anderen opgerichte Surinaamse 'vlinderstichting' (zie kader). Enkele jaren terug raakte hij via de natuurfotografie volledig verslingerd aan de vlinders. Hij vertelt aan een stuk door over allerlei vlinders en rupsen en hun eigenaardigheden. En over zijn projecten, zoals het samenstellen van een dagvlindergids voor Suriname, samen met de Nederlandse vlinderkompaan Hajo Gernaat. Het boekwerk zal zo'n 150 dagvlinders beschrijven, met de foto's van Beckles erbij. In Leiden werkt Naturalis mee aan het boek, dat volgend jaar uitkomt.

Kapelka

Hij is ook bijna klaar met een boekje voor schoolkinderen over vlinders. Het voornemen is de kinderen te betrekken bij het geven van namen. Lokale Surinaamse dan wel Nederlandse namen voor de dagvlinders zijn er nog niet. Beckles vertelt dat in het Sranantongo het woord 'kapelka' (ook wel kaperka) vooral wordt gebruikt om de Monarchvlinder aan te duiden. Eigenlijk is dat de enige Surinaamse naam voor een vlinder. Het woord komt terug in de vraag 'Ga je de kapelka met me dansen?' die je kan stellen aan een aantrekkelijke potentiële partner.

Vlinderkwekerij

Voor wie een bezoek aan het bos te omslachtig is: ongeveer twintig Surinaamse dagvlinderssoorten zijn in grote aantallen te bewonderen op het terrein van de

Pyrrophyge a. amyclas.

Agraulis v. vanillae.

enige vlinderfarm van Suriname, het bedrijf Neotropical Butterfly Park van de familie Eriks. De farm ligt even buiten Lelydorp, ca. 18 kilometer ten zuiden van Paramaribo. Lelydorp is vernoemd naar ir. Cornelis Lely, de man van onze Zuiderzeewerken die ook een aantal jaren gouverneur van Suriname was. Oprichter van het ruim zeven hectare grote vlinderparadijs is Ewout Eriks, die in 1972, een jaar oud, met zijn ouders naar Suriname kwam, "De passie voor natuur kreeg ik mee van mijn vader. Van jongs af aan was ik met vlinders en vogels in de weer en al vroeg droomde ik van een eigen vlinderfarm." Na een studie tropische plantenteelt in Deventer leerde hij in Ecuador de kneepjes van het vak vlinders kweken. In 1996 startte hij in Suriname een eigen vlinderkwekerij. Inmiddels bedraagt de jaarproductie van het groeiende bedrijf zo'n 100.000 coconnen. Voornaamste afnemers zijn vlindertuinen in Europa en Noord-Amerika. Wie bijvoorbeeld de vlindertuin van Artis bezoekt, komt daar oog in oog te staan met vlinders afkomstig uit het verre Lelydorp in Suriname. De productieomstandigheden zijn overigens allerm minst eenvoudig: geschikt personeel is moeilijk te vinden, materialen zoals meststoffen en cocovesels voor de grote, bijbehorende plantenkwekerij en ook het gaas voor de vlinderkassen: alles moet worden ingevoerd. Daarnaast is de internationale concurrentie groot, vooral door goedkoop aanbod van lage kwaliteit uit het Verre Oosten. Desondanks is de vlinderkwekerij inmiddels de grootste in haar soort in Zuid-Amerika. Onlangs is het terrein ingericht als vlinderpark, met een ontvangst- en tentoonstellingsruimte, een insectenverzameling en een door vader Wim Eriks geschilderd panorama. Het doek van meer dan 40 meter in de rondte toont de belangrijkste natuurlijke landschapstypen van Suriname met hun planten- en dierenleven.

Eerder al vormde de farm voor een belangrijk deel het decor voor een educatieve DVD "Kapelka – Maria Sibylla Merian en haar vlinders". De film is uitgebracht in Suriname in 2009, het jaar dat in Fort Zeelandia een grote tentoonstelling over haar was te zien.

Tot slot

Dagvlinders kijken in Suriname is een belevenis met veel zweten en vooral veel genieten. Van het pure genieten dat met geen pen te beschrijven is, omdat je daarmee

Borgesius Beckles

niet de kleuren, geuren, geluiden en warmte van het moment voelt. Extra aantrekkelijk is dat er ook nog heel veel valt te ontdekken. Met initiatieven als de oprichting van de vlinderstichting en het Butterfly Park worden de vlinders van Suriname stevig op de kaart gezet. Er doen zich allerlei kansen voor als het gaat om samenwerking bijvoorbeeld op het gebied van onderzoek en van educatie. Zegt de ene Vlinderstichting tegen de andere: "Zeg, zullen we samen de kapelka dansen?"

Met dank aan Borgesius Beckles en Hajo Gernaat voor commentaar.

Referenties

- Beckles, B. & H. Gernaat, 2007. De dagvlinders van Suriname - Biologische en historische aspecten. In: Oso - Tijdschrift voor Surinamistiek 26 (2): 224-256.
- Gernaat, H., 2007. Dagvlinders van Trésor – een inleiding. Trésornieuws 23: 6-9.
- Jong, R. de, 1983. Annotated list of the hesperiidae (lepidoptera) of Surinam, with description of new taxa. Tijdschrift voor Entomologie 126 (11): 233-268.
- Murawski, D.A., 1993. A taste for poison – Passion vine butterflyflies. Nat.Geogr. 184 (6): 122-137.

De Surinaamse Vlinderstichting

De Surinaamse Vlinderstichting, officieel geheten de 'Stichting Suriname Lepidoptera Instituut', is eind 2008 opgericht. Doelstelling is niet alleen het doen van wetenschappelijk onderzoek naar de Surinaamse vlindersoorten, het publiceren hierover en het aangaan van nationale en internationale samenwerking met organisaties met verwante doelstellingen, maar ook het betrekken van de binnenlandbewoners bij de activiteiten ter bevordering van de kennis over deze insecten.

Wim Eriks en zijn Surinaamse panorama.